

Проблема підготовки майбутніх вихователів до проектування предметно-ігрових середовищ у ДНЗ

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до проектування предметно-ігрових середовищ.

Ключові слова: *середовище, предметно-ігрове середовище, проектування, підготовка вихователів до проектування.*

Постановка проблеми. За останні десятиліття в Україні розроблено та видано нормативні та науково-методичні матеріали щодо розвитку дошкільної освіти (Закон України “Про дошкільну освіту” (№2628-III, із змінами від 1 січня 2009 р.); Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (1999 р.); Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні (2003 р.); Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” (2008 р.) та методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (2009 р.); «Про організацію та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах» (Лист МОНУ від 06.06. 2005 року); «Організація освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах у 2009-2010 навчальному році» (Лист МОНУ від 10.06.09 №1/9-393); наказ Міністерства освіти та науки від 11.09.2002 №509 про “Типовий перелік обов'язкового обладнання, навчально-наочних посібників та іграшок в дошкільних навчальних закладах” (наказ МОН України від 11.06.2002 р. №509); методичні рекомендації щодо підбору і використання іграшок для дітей раннього віку у дошкільних навчальних закладах (МОН України, від 17.03.2006 р. № 1/9-153); методичні рекомендації щодо підбору і використання іграшок для дітей дошкільного віку у дошкільних навчальних закладах (МОН України, від 18.07.2008 р. № 1/9-470), що забезпечують реалізацію «Концепції дошкільного виховання» (1993 р.) і розкривають загальні стратегічні принципи формування предметного, розвивального та ігрового середовища (принцип активності, дистанції, стабільності - динамічності розвивального середовища, комплектування та гнучкого зонування, емоційності середовища, індивідуальної комфортності та емоційного благополуччя дитини та дорослого, врахування статевих і вікових відмінностей та ін.). Однак вони не повністю відповідають на питання педагогіка-практика: яким чином сформувати предметно-ігрове середовище, чим конкретно наповнити навколишній простір дитини дошкільного віку.

Різні освітні програми дають рекомендації щодо предметного оснащення освітнього процесу, однак загалом вони пов'язані із спеціально організованими заняттями. Але для дітей дошкільного віку не менш важлива спільна ігрова діяльність і самостійна гра, яка забезпечує всебічний розвиток дітей дошкільного віку. Сьогодні педагог має труднощі у підборі розвивального ігрового матеріалу, а це в свою чергу пов'язано з неготовністю вихователя проектувати предметно-ігрове середовище.

Аналіз досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній літературі велика увага приділяється вивченню середовищ життєдіяльності дітей дошкільного віку: вплив предметно-ігрового середовища на розвиток дитини досліджували такі вчені кінця ХІХ – першої половини ХХ століття, як Л. Виготський, М. Монтесорі, С.Френе та ін. Творче розвивальне середовище М. Басов, О. Залкін, Д. Узнадзе та сучасні науковці, С. Новоселова, К.Карасьова, Т. Піроженко, Л. Лохвицька, Г. Лаврентьєва, О. Тимченко, О. Вісангірієва, Н. Гринявичене. Вплив соціального середовища на розвиток особистості досліджували такі вчені-класики як, Л. Виготський, Л. Буєва, Л. Леонтьєв, З. Фрейд та сучасні вчені М. Гусєв, Ю. Волков та О. Кононко. Проектування та вплив розвивального середовища на особистість досліджували М. Монтесорі, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Л. Занков,

Глухівський національний педагогічний університет

О. Леонт'єв, Д. Ельконін, В. Сухомлинський, О. Запорожець та сучасні дослідники С. Новоселова, В. Петровський, А. Грашин, Л. Максимова, О. Ярошинська, Н. Лісневська, К. Крутій, Н. Рижова та ін.

У вивченні механізмів впливу середовища на особистість психологи важливу роль відводять «соціальній ситуації розвитку». Л. Виготський розуміє під нею своєрідне, відповідне віку неповторне відношення між дитиною і навколишнім світом. Роль середовища полягає в тому, що воно "... по своєму заломлює і направляє, і будь-яке подразнення, яке діє ззовні на людину, і будь-яку реакцію, що йде від людини з середини" [2, 320]. Він обґрунтував зв'язок розвитку дитини з впливами навколишнього середовища. Ці впливи залежатимуть від того, в яких взаєминах із середовищем знаходиться сама дитина, при цьому необхідно враховувати зміни в самому середовищі і в розвитку дитини. Середовище, вважав Л. Виготський, є джерелом розвитку вищих психічних функцій. Вищі психічні функції виникають спочатку як форма колективної поведінки дитини та взаємодії між людьми (інтерпсихічна) і лише потім стають індивідуальними (інтрапсихічними) функціями самої дитини [3, 63].

Ставлення дитини до середовища з віком змінюється; змінюється також роль середовища, його вплив опосередковується переживаннями дитини. Середовище є чинником сенсорного розвитку особистості дитини в різні періоди дошкільного дитинства, осередком проживання дитиною неповторних віх її становлення.

На підставі вивчення наукових джерел, аналізу стану проблеми підготовки майбутніх вихователів до проектування предметно-ігрових середовищ в ДНЗ, з'ясовано що у вітчизняній педагогіці за часів незалежності держави дана проблема спеціально не досліджувалася. До досягнень науки в означеному напрямі вчені часто звертаються в контексті обґрунтування актуальності обраної нами проблеми та предмета дослідження.

На сучасному етапі розвитку освіти, однією з найважливіших умов поліпшення якості освітніх послуг у дошкільних навчальних закладах, держава визнає підготовку і професійне вдосконалення педагогічних кадрів. Тому, враховуючи тенденції сьогодення, актуалізується проблема якості підготовки випускників ВНЗ для роботи з дітьми дошкільного віку - перехід до гнучкої динамічної рівневої системи підготовки фахівців. Необхідна не лише теоретична, а й практична підготовка майбутніх вихователів до проектування осередків життєдіяльності дітей, оскільки предметно-ігрове середовище відіграє одну з найважливіших функцій, завдань у всебічному розвитку і вихованні дітей.

Сьогодні є актуальним питання про те, чи готові майбутні вихователі дошкільних навчальних закладів до проектування предметно-ігрового середовища для дітей дошкільного віку?

У всіх гуманістичних теоріях та практиках дошкільного виховання минулих часів, як і сьогодні, проблемі створення предметно-ігрового середовища приділялась значна увага. Вагомим у цьому сенсі є вчення Марії Монтесорі, що базується на принципі природної доцільності розвитку закладених у дитини життєвих сил і творчих здібностей.

Як зазначає В. Ясвін, середовище – це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [8, 56].

На думку О. Леонт'єва, середовище - це перш за все те, що створено людиною. "Це людська творчість, це культура". Психологічна наука стоїть на позиції розуміння середовища як результату і процесу власного творчого саморозвитку особистості. У нашому розумінні середовище виступає не тільки умовою творчого саморозвитку особистості дитини, а й показником професійної творчості фахівця, так як конструювання її вимагає від педагога фантазії і різноманітність способів його створення [4,63].

Як зазначено в Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" для дітей дошкільного віку гра є не лише "провідний вид діяльності", а й способом творення дитячої неповторності, самозростання. Звідси, ігрове середовище – сукупність ігрових умов, правил, ігрових ситуацій, які сприяють проживанню особливого періоду в житті дитини,

Глухівський національний педагогічний університет

розвитку новоутворень (з'являються перші схематичні обриси дитячого світогляду; внутрішні етичні інстанції (зачатки почуття совісті); супідрядність мотивів; довільна поведінка; творча уява; особиста свідомість [1,194], які і притаманні даному вікові і тому є вартісні становлення власного “Я”. Гра є умовою та сферою діяльності дитини. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” орієнтує педагогів дошкільних навчальних закладів на оновлення розвивального середовища відповідно до сфер та ліній розвитку життєдіяльності дошкільників. Насичене та раціонально облаштоване предметно-ігрове середовище є місцем для ігор дітей й стимулом, спонуканням до певних самостійних занять [1,194].

В основі чинних програм (“Я у Світі”, “Дитина”, та ін.) лежить принцип комплексного підходу та вільного центрування, запропоновані психологом В. Петровським. Передбачається створення в дошкільному навчальному закладі — як у груповій кімнаті, так і на майданчику — функціональних куточків (центрів, зон), в яких розміщені матеріали для стимулювання розвитку дітей з урахуванням їхніх потреб, інтересів і здібностей. Обладнання має бути розраховане насамперед на практичну діяльність дитини, пов'язану з її побутом, щоб поступово готувати малюка до життя, а також сприяти його фізичному та психічному розвитку [6,238].

Для створення такого середовища вихователям потрібні теоретичні та практичні знання про функціональні можливості ігрового матеріалу, а також вміння формувати ігрові зони групи, розподіляти її на куточки (центри). Важливим є відповідність іграшок віковим, психологічним, гігієнічним вимогам та меті освітньо-виховного процесу. Основною вимогою до проектування середовища є те, що предметно-ігрове середовище має бути динамічним і мобільним, а також забезпечувати свободу дій та вибору дітей. Усе обладнання має систематично поновлюватися, видозмінюватися і легко переноситися з одного центру в інший.

О. Лобанова зазначала, що до складу предметно-ігрового середовища входять: велике організуюче ігрове поле; ігрове обладнання; ігрова атрибутика різного роду, ігрові матеріали. Всі компоненти розвиваючого предметного середовища пов'язуються між собою за змістом, масштабом та художнім вирішенням [5].

Для створення предметно-ігрового середовища необхідно керуватися такими принципами:

- поліфункціональності середовища: предметно-ігрове середовище повинне відкривати безліч можливостей, забезпечувати не лише складові освітнього процесу, а повинне бути багатофункціональним;

- трансформації середовища, який пов'язаний з її поліфункціональністю - це можливість змін, що дозволяють, по ситуації, винести на перший план ту чи іншу функцію простору (на відміну від монофункціональних зон, які жорстко закріплюють функції за певним простором);

- варіативності, відповідно до сучасного освітнього процесу проект предметно-ігрових середовищ, має конкретизувати його модельні варіанти для різних видів дошкільних навчальних закладів як прототипи для конкретних варіантів середовища, що розробляються вже самими педагогами-практиками [9].

Як стверджує О. Лобанова, предметно-ігрове середовище в сучасних дошкільних закладах має відповідати певним принципам:

- принцип вільного вибору реалізується, як право вибору дитиною теми, сюжету гри, ігрового матеріалу, місця і часу гри;
- принцип універсальності дозволяє дітям і вихователями будувати і змінювати ігрове середовище, трансформуючи її у відповідності з видом гри, її змістом і перспективами розвитку;
- принцип системності представлений поєднанням окремих елементів середовища між собою з іншими предметами, що залишають цілісне ігрове поле [5].

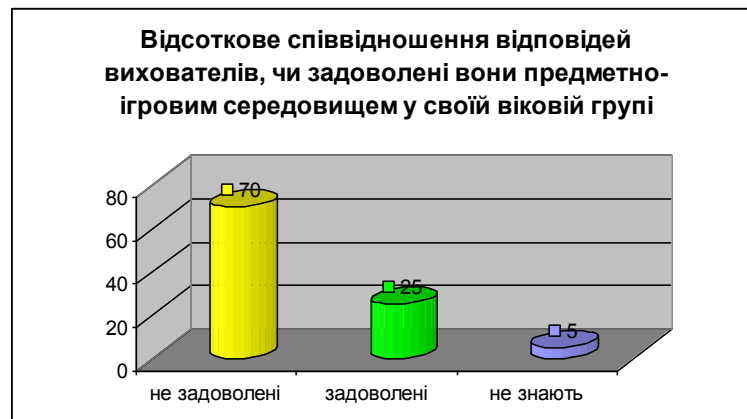
Глухівський національний педагогічний університет

З метою вивчення проблеми підготовки майбутніх вихователів до проектування предметно-ігрового середовища в ДНЗ ми провели соціологічне дослідження методом опитування різних категорій респондентів.

Було з'ясовано, що студенти 4-5-их курсів спеціальності “Дошкільна освіта”, вихователі ДНЗ м. Києва пріоритетного значення надають грі в житті дитини дошкільного віку. Хоча не всі респонденти змогли відповісти що ж таке предметно-ігрове середовище. Так, студенти 4-5-их курсів (85%) відповіли, що це предмети та іграшки, які оточують дітей. Вихователі ДНЗ (60%) дали визначення, що це спеціально організоване середовище, в якому створені умови, що забезпечують різнобічний розвиток дітей; це система матеріальних об'єктів їхньої діяльності.

Студенти (25%) знають вітчизняних науковців, які вивчали організацію та вплив предметно-ігрового середовища на розвиток дітей дошкільного віку. Вихователі ДНЗ зі стажем більше 15 років (65%) назвали М. Монтесорі, а також видатних психологів – Д. Ельконіна, Л. Виготського, Л. Леонтєва.

Майже 95% опитуваних відповіли, що основним наповненням предметно-ігрового середовища в ДНЗ є іграшки, які відповідають віку дітей; 70% вихователів, які працюють в ДНЗ незадоволені предметно-ігровим середовищем у своїй віковій групі, оскільки не вистачає коштів на закупівлю всіх предметів та іграшки, тому в групах функціонують лише деякі ігрові куточки (центри), які найлегше організувати, це “Кухня”, “Перукарня” та різноманітні конструктори. Вихователям, які не довгий час працюють у ДНЗ (більше 3^х-5^и років, доводилось самостійно проектувати (організовувати) предметно-ігрове середовище для дітей дошкільного віку, але не завжди кінцевий результат відповідав задуму. Кращих результатів досягали кваліфіковані вихователі зі стажем, що ж стосується молодих вихователів, то вони більше уваги приділяють естетичному вигляду предметно-ігрового середовища.

Сьогодні є нагальна необхідність використання технології педагогічного проектування, без неї неможливий розвиток варіативної системи дошкільної освіти. Проектування в загальному його розумінні – це науково обґрунтована побудова системи параметрів майбутнього об'єкта чи якісно нового стану існуючого проекту прототипу передбачуваного або можливого об'єкта стану чи процесу. Проектування – особливий тип інтелектуальної діяльності, відмінною особливістю якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження [8].

Під педагогічним проектуванням ми розуміємо професійну діяльність педагога, що ініціюється проблемою, яка охоплює строго впорядковану послідовність дій, які приводять до інновацій у практиці.

Технологія педагогічного проектування припускає цілеспрямоване створення нових, доцільних форм діяльності спочатку за допомогою випереджаючих уявлень, а потім шляхом реалізації відповідного проекту. При такому підході доводиться не просто описувати те, що вже з'явилося в реальності, але створювати на основі теоретичного бачення те, чого до здійснення проектної роботи не було.

Навчання педагогів педагогічному проектуванню є однією з істотних умов розвитку якості освітнього простору ДНЗ, а створення педагогами локальних педагогічних проектів — одним із показників продуктивності процесу дошкільної освіти. Аналіз навчальних планів та робочих

Глухівський національний педагогічний університет

програм кількох університетів, за спеціальністю “Дошкільна освіта”, показав, що студенти (ОКР “бакалавр”) можуть поверхово ознайомитися з організацією предметно-ігрового середовища в ДНЗ з таких дисциплін циклу професійно-практичної підготовки, як “Історія педагогіки” та “Педагогіка дошкільна”, “Сучасні системи дошкільної освіти”, де студенти здійснюють теоретичні дослідження, аналізують педагогічну спадщину минулого та сьогодення, узагальнюють передовий педагогічний досвід, ознайомлюються з організацією предметно-ігрового середовища у різних типах ДНЗ. Студенти ОКР “спеціаліст” вивчають таку дисципліну як “Порівняльна дошкільна педагогіка”, де мають змогу ознайомитися з організацією розвивальних середовищ в різних країнах світу. На ОКР “магістр” викладається дисципліна “Актуальні проблеми дошкільної педагогіки”, зміст якої в деякій мірі розкриває проектування предметно-ігрового середовища в ДНЗ. Затверджений рекомендований перелік навчальних дисциплін варіативної частини ОПП для ОКР “спеціаліст” та “магістр” в 2011 році, в якому зазначена дисципліна “Проектування освітнього середовища в ДНЗ різних типів”, дасть змогу сформувати фахову компетентність майбутніх вихователів сучасного дошкільного навчального закладу щодо психолого-педагогічного проектування освітнього середовища в ДНЗ різних типів; мотивуватиме у педагогів потреби в інноваційній діяльності.

Одним із шляхів поглиблення знань і умінь студентів спеціальності “Дошкільна освіта” з проектування предметно-ігрового середовища є педагогічна практика. Аналіз програм педагогічних практик для студентів свідчить про наступне, на 2^{му} курсі, одним із змістових модулів психолого-педагогічної практики в ДНЗ (в групах раннього віку) (укладачі: Г. Іванюк, Н. Глухова, Ю. Савченко) є аналіз змісту і структури розвивального середовища груп раннього віку: обладнання, підбір іграшок і дидактичного матеріалу (демонстраційного та роздаткового); з’ясування його відповідності віковим, психічним і гігієнічним вимогам; вивчення особливостей організації природного розвивального середовища у груповій кімнаті.

Завданням самостійної роботи студента під час практики є вивчення особливостей організації предметно-розвивального середовища у груповій кімнаті дітей раннього віку.

На 3^{му} курсі студенти проходять дві педагогічні практики: 1) навчальна педагогічна практика в дошкільних навчальних закладах (в групах дітей дошкільного віку); 2) літня практика в дошкільних навчальних закладах (в групах дітей дошкільного віку) (укладачі: Г. Іванюк, Н. Глухова, Ю. Савченко). Під час вивчення особливостей освітнього процесу в групах дітей дошкільного віку студенти аналізують зміст і структуру природного розвивального середовища груп дошкільного віку та на території ДНЗ: обладнання, підбір іграшок і дидактичного матеріалу (демонстраційного та роздаткового), його відповідності віковим, психічним і гігієнічним вимогам, обладнання куточка природи, групового майданчика, городу, квітника, саду, екологічної стежки; підбір іграшок для ігор з піском, водою, вітром; обладнання для трудової діяльності та фізичного виховання.

На 4^{му} курсі виробнича педагогічна практика в дошкільних навчальних закладах (в групах дітей дошкільного віку) (укладачі: Г. Іванюк, Н. Глухова, Ю. Савченко), де студенти вивчають зміст і структуру розвивального середовища груп дошкільного віку.

Отже, протягом навчання у ВНЗ студенти мають змогу ознайомитися з теоретичними та практичними засадами проектування предметно-ігрових середовищ у різних вікових групах.

Висновки. Вивчаючи ігрову діяльність дітей в дошкільних навчальних закладах, можна зазначити, що предметно-ігрове середовище організується так, щоб кожна дитина мала можливість займатись справою, яка їй найбільше імпонує. Розміщення матеріалу згідно з зонами дозволяє дітям об’єднуватися в підгрупи за інтересами. Ігрове середовище не запрограмоване, отже, надає можливість для експериментів, конструювання, театралізованої діяльності. Діти дошкільного віку мають можливість реалізувати свої знання про навколишній світ у різноманітних іграх, самостійно обираючи те, що їм для цього потрібне.

Осмислення змісту досліджень означеної проблематики, їх новизну, теоретичну і практичну значущість, дав підставу для виокремлення актуальності та недостатньої теоретичної й методичної розробленості проблеми підготовки майбутніх вихователів до проектування предметно-ігрових середовищ у ДНЗ.

Глухівський національний педагогічний університет

Здійснена розвідка не вичерпує усієї повноти проблематики підготовки майбутніх вихователів до проектування предметно-ігрових середовищ у ДНЗ і потребує подальших пошуків. Насамперед потребує дослідження критерії, показники та рівні готовності вихователя до проектування предметно-ігрових середовищ, засобів їх формування в освітньому процесі вищого навчального закладу.

Література:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» /М-во освіти і науки України, Акад.пед.наук України; наук.ред.та упор. О.Л. Кононко. –К.: Світич, 2008. – 430 с.
2. Выготский Л.С. Психология искусства / Предисл. А.Н. Леонтьева// Лев Семёнович Выготский. - М.: Искусство, 1986. — С.320.
3. Выготский, Л.С. Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка /Л.С.Выготский//Вопросы психологии. – 1966. - №6. – С.62-68.
4. Леонтьев, А. Н. Психологические основы дошкольной игры / А. Н. Леонтьев // Психологическая наука и образование. - М., 1996. - №3.
5. Лобанова Е.А. Дошкольная педагогіка [Електронний ресурс]: учебно-методическое пособие / Е. А. Лобанова. — Балашов: Николаев, 2005. — 76с.— Режим доступа до журн.: <http://www.pedlib.ru/Books/1/0481/index.shtml>
6. Петровский, В.А. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении /В.А.Петровский, Л.М.Кларина, Л.А.Смывина, Л.П.Стрелкова. – М.: Просвещение, 1993.- С.238.
7. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию [текст] – 2-е изд., испр. и доп. / В. А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 368 с.
8. Требования к созданию предметной развивающей среды, обеспечивающие реализацию основной общеобразовательной программы дошкольного образования [Електронний ресурс]: Материалы подготовлены Федеральным государственным учреждением Федеральный институт развития образования. — Режим доступа до журн. : <http://doshcolniki.ru/doshkobr/sreda/index.php>

Статья посвящена проблеме подготовки будущих воспитателей дошкольных учебных заведений к проектированию предметно-игровой среды.

Ключевые слова: среда, предметно-игровая среда, проектирование, подготовка воспитателей к проектированию.

Article is devoted to the preparation of future teachers of preschool educational institutions to design object-gaming environment.

Keywords: environment, object-game environment, planning, training teachers to design.